

INVENTARISATIE PAPIEREN WIL VAN DE LEUR-OPBOUWERKARCHIEF

Toelichting:

Dit papieren archief bestaat uit 13 grote archiefdozen. De inhoud is samengesteld uit het archief zoals dat in de zomer van 2023 door Manon de dochter van Wil van de Leur is overgedragen aan de redactie van de Canon sociaal werk. Dat archief was niet compleet. Ongeveer de helft is in 2007 verhuisd naar Movisie, waar het om onduidelijke redenen is vernietigd.

Het resterende deel is in de zomer van 2024 opgeschoond en gesorteerd door [Henk Krijnen](#) en [Jos van der Lans](#). In het navolgende is per ordner/archiefdoos de inhoud in grote lijnen beschreven, waar nodig zijn historische achtergronden van de inhoud toegevoegd. Waar mogelijk zijn verwijzingen geplaatst naar relevante vensters in de [Canon samenlevingsopbouw](#) of naar beschrijvingen in het [Biografisch Portaal Sociaal Werk](#).

Het archief is in het najaar van 2024 overgedragen aan de BPSW, waar het na afspraak geraadpleegd kan worden.

01 – EXTERNE PUBLICATIES - WIL VAN DE LEUR – 1967-1993

Inhoud: Publicaties in vaktijdschriften als NIMO-bulletin, *Welzijnsweekblad*, die niet zijn uitgegeven door het Landelijk Platform/Centrum Opbouwwerk, zoals *Mededelingen Opbouwwerk* en *MO Samenlevingsopbouw* waar Wil van de Leur ook regelmatig in publiceerde

+ CV van Gradus Hendriks, plus enkele brochures/papers van zijn hand en overlijdensberichten.

[Overzicht externe publicaties](#)

[Overzicht interne publicaties](#)

Biografisch Portaal Sociaal Werk:

- [Wil van de Leur 1944-2007](#)

02 - NIMO-publicaties (brochures) - 1967-1993

Inhoud o.a.: Overzichten opbouwwerk 1980?, Opbouwwerk anno 1985 in beeld, 1993: Concepties van samenlevingsopbouw (Verwey-Jonker Instituut)

Toelichting: Het Nederlands Instituut voor Maatschappelijke Opbouw (NIMO) werd in 1965 opgericht als landelijk ondersteuningscentrum dat de ontwikkeling van het maatschappelijk opbouwwerk moest stimuleren. Tot de oprichting van het LPO in 1981 was het de enige landelijke kenniscentrum. Het verrichtte onderzoek en bracht een grote reeks publicaties uit. In 1993 ging het NIMO (samen met het NIMAWO) op in het Verwey Jonker instituut.

Canon samenlevingsopbouw:

- [1965 Het NIMO - Nederlands Instituut voor Maatschappelijke Opbouw](#)
-

03 - Werk en welzijn / Wisselwerk -1975-2001

Inhoud: verslagen, notulen, rapporten, notities

Omschrijving: In essentie is Werk en Welzijn een idee, een procedure om vrijwilligerswerk te honoreren én tegelijkertijd betaald werk in de maatschappij beter te verdelen. Van de Leur bedacht daarvoor in 1974 een uitwisselingsformule die eerst lokaal als pilot in Leeuwarden, (van 1980 tot eind 1985) en twee keer later op diverse plekken elders in het land, geprobeerd is duurzaam in te voeren. Daar werden verschillende stichtingen en samenwerkverbanden voor geschapen, waaronder sinds 1993 'Wisselwerk'.

Werk en Welzijn was een baanbrekend pilotproject gericht op de uitruil van gewoon werk en vrijwilligerswerk in een tijd dat er grote werkloosheid ontstond en je gedoemd was tot hollen (een baan) of stilstaan (werkloos zijn). Het aanwenden van uitkeringsgeld voor het scheppen van werk was in die tijd een groot taboe. Door het LCO is het experiment uitgebreid naar het hele land. Doel is om in reguliere arbeidsorganisaties mensen betaald verlof te geven om daarmee een arbeidsplaats te creëren voor een werkzoekende. De vrijgekomen tijd kon dan worden aangewend voor maatschappelijk nuttig vrijwilligerswerk.

Het ging om een betere verdeling van betaalde arbeid, gericht op mensen met een relatief lage opleiding. Geld moest komen uit banenpoolregelingen, werkgelegenheidsgelden, loonkostensubsidies, et cetera. De naam *Werk en welzijn* verandert in september 1993 in *Wisselwerk*. *Wisselwerk* drukt de kernfunctie van het project uit: herverdeling van arbeid ten faveure van lager opgeleiden. Ook – en dat is in een periode van sociale vernieuwing belangrijk – stimuleert het project de samenwerking tussen verschillende beleidssectoren. Zie ook bijdrage Wil van de Leur uit 1980 over *Werk en Welzijn* in 01 ORDNER #31.

Internationaal werd de formule geprezen en onafhankelijk wetenschappelijk onderzoek prees de formule aan als een uit te werken regulier arbeidsmarktinstrument. Gebrek aan medewerking, vooral bij het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, maakte dat deze innovatieve maatregel niet het verhoopte succes mocht hebben. Werk en Welzijn werd uitvoerig beschreven in het Handboek Opbouwwerk, Den Haag 1998.

04 - Landelijk Platform Opbouwwerk – LPO-bestuur 1985-1986

Inhoud: Agenda's, notulen, inclusief bijlage van bestuursvergaderingen.
Correspondentie Wil van de Leur als bijlagen bij vergaderingen
+ Standpuntbepaling inzake de Herstructurering Landelijke Organisaties uit september 1984

Toelichting: Tijdens zijn werkzaamheden voor de Nationale Raad voor Maatschappelijk Welzijn waren Wil en zijn directe chef Stafleu tot de conclusie gekomen dat het eerstelijns opbouwwerk een eigen landelijk belangbehartigingsinstituut ontbeerde. Het initiatief om tot de vorming van een gemeenschappelijk, landelijk steunpunt over te gaan, werd gelanceerd maart 1979. De realisatie had wat voeten in aarde, evenwel, op zaterdag 6 november 1982 werd in Utrecht door de vergadering van plaatselijke opbouwwerk-instellingen definitief besloten tot de oprichting van de “stichting landelijk platform opbouwwerk”. Het Landelijk Platform Opbouwwerk zocht haar taak niet in het “aanbieden” van een standaard dienstenpakket, doch het in het ontwikkelen van “samenwerkingsverbanden” van kortere of langere duur rond vraagstukken die een aantal lokale organisaties gemeenschappelijk hebben; en die zij naar eigen inzicht d.m.v. samenwerking beter kunnen aanpakken dan alleen. Samenwerkverbanden met lokale instellingen waren er bij het LPO op terreinen als: werkgelegenheid; wao problematiek; buurteconomie; verkeersveiligheid; onderwijsvoorrang; stadsvernieuwingsproblematiek.

Canon samenlevingsopbouw:

- [1982 Landelijk Platform/Centrum Opbouwwerk ... en zijn directeur Wil van de Leur](#)

05-01 - Stichting MO kwaliteitsontwikkeling 1988-1993

Opmaat voor Landelijk Centrum Opbouwwerk in 1993

Inhoud: Agenda's, notulen, inclusief bijlage van bestuursvergaderingen.
Correspondentie Wil van de Leur als bijlagen bij vergaderingen

Toelichting: De Stichting MO Kwaliteitsontwikkeling wordt eind jaren tachtig opgericht als de Herstructurering Landelijke Organisaties naar een afronding gaat. In die operatie moeten alle steunstructuren samengevoegd worden. Het LPO gaat in deze stichting samenwerken met de vier Werkplaatsen opbouwwerk in Nederland. Uiteindelijk leidt dit tot de door de overheid gedwongen oprichting van het LCO, het landelijk Centrum Opbouwwerk, dat in 1993 van start gaat. Daarin komen alle opbouwwerkondersteunende initiatieven samen. Maar ze slagen er wel in om los te blijven van het Nederlands Instituut Zorg en Welzijn (NIZW), waarin alle andere ondersteunende instellingen worden ondergebracht.

05-02 - Stichting Consulentenschap Samenlevingsopbouw

Inhoud: voorstellen voor projecten en leergangen

Toelichting: Het Consulentenschap Samenlevingsopbouw werd zomer 1988 als ‘werkstichting’ van het LPO opgericht om flexibele aanbieding van opbouwwerk-expertise mogelijk te maken. In gewoon Nederlands: een uitzendbureau. Er is naast het reguliere opbouwwerk een opkomende vraag naar projectmatige sociale innovatie als oplossing voor maatschappelijke vraagstukken en er is behoefte om leefwereld- en systeemwereld beter op elkaar aan te sluiten. Ervaren opbouwwerkers hebben daarvoor de nodige expertise en de Stichting bemiddelt in het verwerven van opdrachten. Bovendien komt de marktwerking in de publieke sector op gang en opbouwwerkers bieden zich steeds vaker aan als zelfstandige ondernemers. De Stichting sluit aan op deze trend. Na succesvolle beginjaren lopen tegen de eeuwwisseling de activiteiten terug en leidt de Stichting een slapend bestaan. Wil van de Leur had het idee om na het opheffen van het LCO in 2007 de stichting zelf als

consulent nieuw leven in te blazen. Zijn overlijden heeft dat verhinderd. De Stichting bestaat nog steeds in een slapende vorm.

06-01 - Samenwerkingsverband Beroepsontwikkeling Opbouwwerk (SBO) - 1992-2009

Inhoud: Agenda's, notulen, inclusief bijlage van bestuursvergaderingen.
Correspondentie Wil van de Leur als bijlagen bij vergaderingen

Toelichting: Op 31 januari 1992 werd vanuit het LPO en samen met de kwijnende Nederlandse Beroepsorganisatie van Opbouwwerkers (voortgekomen uit de opgeheven NOW) het Samenwerkingsverband Beroepsontwikkeling Opbouwwerk (SBO) opgericht. Het SBO wilde de verschraving van het vak tegen gaan. Opbouwwerkorganisaties gingen op in grote welzijnsorganisaties, opbouwwerkopleidingen verdwenen. Tegen die stroom wilde de SBO alle organisaties verzamelen om het tij te keren en de professionalisering weer ter hand nemen door: het 'beroepsprofiel verder vorm te geven, het Handboek 'Opbouwwerk Methoden, Technieken en Terreinen' te maken; een beroepscode te maken; kwalificatie en certificering van het beroep, kwaliteitszorg.

06-02 - Register Senior Opbouwwerker (vanaf november 1993) College van Toezicht

Inhoud: verslagen vergaderingen van het College van Toezicht, ingevulde formulieren van opbouwwerkers die zich willen laten registreren.

Toelichting: Borging van het opbouwwerk vraagt volgens Wil van de Leur om een Register voor opbouwwerkers en een College van Toezicht op het Opbouwwerk. Het Register werd ingesteld in 1993 en werd vanaf 1996 genoemd Register Senior Opbouwwerker. In het Register Opbouwwerkers worden op eigen verzoek opbouwwerkers geregistreerd die blijkens vakscholing en gebleken meerjarige hoogwaardige en breed geschakeerde beroepspraktijk als allround vakbeoefenaar kunnen worden gekwalificeerd. Dat Register was een lijst met ervaren, beproefde opbouwwerkers. Om opgenomen te worden in het Register moest je een c.v. overhandigen, waarna ballotage plaatsvond door het College van Toezicht op het Opbouwwerk.

Er werden verschillende doelen beoogd met het Register. 1) Vorming van een Beroepsgroep, met ook vrij gevestigde professionals die hun dienstverlening op peil hielden en elkaar de maat namen (visitatie, intercollegiale toetsing). 2) Aanvullend daaraan zouden collega's in het netwerk elkaar kunnen raadplegen (intercollegiale consultatie) en de bal toespelen als het gaat om losse opdrachten, interessante klussen 3) Het was ook een arbeidsmarkt maatregel: het staat goed op de c.v. In de praktijk was het Register een dode letter, er werd weinig tot niets mee gedaan. Enkele tientallen namen (wisselend aantal, tussen de 50 en 100) sierde de lijst. Een aantal ingeschrevenen werkten mee aan de oprichting van de B.O.N., de landelijke beroepsvereniging opbouwwerkers.

Canon samenlevingsopbouw:

- [1990 Beroepsprofiel opbouwwerk](#)
- [2013 Van De eenzame fietser tot Krachtproef - Beroepsorganisaties van opbouwwerkers](#)

07 - Landelijk Centrum Opbouwwerk - LCO-bestuur (1992-1993)

Inhoud: Agenda, notulen, inclusief bijlagen van bestuursvergaderingen.
+ correspondentie Wil van de Leur als bijlagen bij de vergaderingen

Toelichting: De HLO-operatie, voluit: Herstructurering Landelijke Organisaties, die in april 1982 door de regering was ingezet beoogde een einde te maken aan de vele landelijke overlegkoepels op gebied van welzijnswerk en gezondheidszorg. Dit resulteerde onder meer in de oprichting op 19 oktober 1988 van het Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn, een gedwongen fusie van tal van landelijke instellingen. Ook het LPO had daartoe moeten toetreden. Met succes echter wisten Wil van de Leur en zijn bestuur te bepleiten dat het opbouwwerk op nationaal niveau een eigen werkorganisatie verdiende. Na een paar jaar werd dit op rijksniveau weer betwist. Op de Rijksbegroting van 1992 stonden bezuinigingen aangekondigd zowel voor een viertal decentrale ontwikkelingsinstellingen voor het opbouwwerk (de zgn. Werkplaatsen), alsook voor de Stichting MO/Kwaliteitsontwikkeling. Tevens werd aangekondigd dat het landelijk opbouwwerk als nog ondergebracht zou worden bij het NIZW. Een interventie van de Tweede Kamerleden Esselink (CDA) en Middel (PvdA) leidde tot een amendement op de begroting. Met als consequentie het terugdraaien van zware kortingen bij MO/Kwaliteitsontwikkeling en het integreren van het LPO met de Werkplaatsen Opbouwwerk in een nieuwe landelijke opbouwwerkorganisatie. Per 1 januari 1993 gaat dit Landelijk Centrum Opbouwwerk van start. Het takenpakket wordt samengevat als transfer en innovatie op gebied van opbouwwerk en samenlevingsopbouw. Per 1 januari 2007 eindigt 's Rijks bekostiging van het LCO en gaan personeel en taken over naar de nieuwe landelijke organisatie Movisie te Utrecht, een van de drie kennisinstutenten waarin het NIZW dan is opgesplitst.

Canon samenlevingsopbouw:

- [1982 Landelijk Platform/Centrum Opbouwwerk ... en zijn directeur Wil van de Leur](#)

08 - Landelijk Centrum Opbouwwerk – LCO-bestuur (1994-2005)

Inhoud: Agenda, notulen, inclusief bijlagen van bestuursvergaderingen.
+ correspondentie Wil van de Leur als bijlagen bij vergaderingen

Canon samenlevingsopbouw:

- [1982 Landelijk Platform/Centrum Opbouwwerk ... en zijn directeur Wil van de Leur](#)

09-01 - JAARVERSLAGEN LCO 1993-2002 (2001 ontbreekt)

+ Juryrapport Panel Jaarverslagen 1997

09-02 - Stedelijke Kwaliteitspanels Rotterdam - 1992-2002

Inhoud: Er zijn 13 Kwaliteitspanels gehouden tussen 1992 en 2002 (van de 17).

Plus: Annegriet Wietsma (2001), *Een pinguïn maakt nog geen winter. 10 jaar stedelijk kwaliteitspanel Rotterdam*, LCO.

Plus onderzoek naar kwaliteitspanels en conferentieverlag over kwaliteitspanels.

Plus kwaliteitspanel in Amersfoort naar stembureaus.

Toelichting: Overgewaaid uit Leeuwarden (daar heette het 'Woonwensen onderzoek in het kader van de stadsvernieuwing'). In november 1991 richtten 22 vrijwilligers en belangenorganisaties uit Rotterdam op initiatief van het Rotterdamse Instituut voor bewonersondersteuning (RIO) en het LCO een stedelijk kwaliteitspanel op. Doel is het toetsen van de kwaliteit van de gemeentelijke en gesubsidieerde dienstverlening door gebruikers/klanten, uitmondend in aanbevelingen ter verbetering. Startsubsidie komt uit het Fonds sociale vernieuwing. Er zijn 17 Kwaliteitspanels gehouden tussen 1992 en 2002. In 2006 gaat het verder als BurgerPanel Rotterdam.

10 - Gradus Hendriks Stichting - Leerstoel Wetenschappelijke grondslagen van het opbouwwerk - 1988-2001

Inhoud: bestuursvergaderingen, agenda, verslagen, correspondentie werkplannen, algemene notities, onderzoeksvoorstellen artikelen en dossiers van de hoogleraren Cees de Wit (1989-1994) en Jan Willem Duyvendak (1996-2002)

Toelichting: De wetenschappelijke onderbouwing van het opbouwwerk had in de decennia voorafgaand aan eind jaren '80 nauwelijks vooruitgang geboekt. Reden voor Wil van de Leur om, vanaf zo begin 1987, te pogen een bijzonder hoogleraarschap te vestigen. Daartoe werd de Dr. Gradus Hendriksstichting in het leven geroepen.

Oprichtingsdatum: 21 januari 1988. Statutair doel van de Stichting: De Stichting heeft ten doel de bevordering van onderwijs in en onderzoek naar het opbouwwerk. In het opbouwwerk staat centraal de sociaal-organisatorische, strategische en educatieve ondersteuning van kleinschalige initiatieven en organisaties van mensen met betrekking tot de kwaliteit van het eigen woon-, werk- en leefmilieu.

Op 5 juli 1988 verleende de Universiteitsraad van de Erasmus Universiteit aan de Gradus Hendriksstichting de bevoegdheid om het Bijzonder Hoogleraarschap te vestigen. 21 juni 1989 werd dr. Cees de Wit benoemd als eerste hoogleraar. Oratie 15 maart 1990. Na vier jaar stopte hij er mee. Hij werd opgevolgd door dr. Jan Willem Duyvendak. (oratie 23 januari 1997) Deze beëindigde de aanstelling halverwege 2002 en gaf zijn afscheidscollege in november van dat jaar. Op 12 januari 2006 sprak dr. Talja Blokland haar oratie als de derde hoogleraar uit.

De Gradus Hendriksstichting verwerft inkomsten uit donaties. Belangrijke sponsors: Gemeente Rotterdam; fa. Van den Bergh en Jurgens, de Rabobank, het Nederlands Christelijk Instituut voor bijlage instituties Volkshuisvesting NCIV, Aedes, koepel van woningcorporaties.

Naast het

Bijzonder Hoogleraarschap zette de stichting twee boekenreeksen op. Allereerst de serie 'Opbouwwteksten' met inmiddels twintig funderende teksten op het gebied van opbouwwerk. Plus de serie 'Opbouwcahiers' waar meer discussieteksten en lopend werk op gebied van methoden van opbouwwerk in geplaatst worden. Een overzicht van deze uitgaven is in het Wil van de Leur-opbouwwerkarchief bijeengebracht in de rubriek *Uitgaven Gradus Hendriks Stichting*.

Canon samenlevingsopbouw:

- [1989 Leerstoel wetenschappelijke grondslagen van het opbouwwerk - Moeizaam huwelijk tussen wetenschap en praktijk](#)

Biografisch Portaal Sociaal Werk:

- [Gradus Hendriks \(1920 - 2007\)](#)
-

11-01- Olympiade - 2000-2001

Inhoud: voorbereidingsstukken, vergaderingen en verslagen van Olympiades.

Toelichting: Werkvorm van samenspraak tussen diverse geledingen (burgers, professionals, politici, politie, journalisten) over maatschappelijke vraagstukken waarbij zij kennis nemen van elkaars invalshoeken en standpunten en in vijf rondes (cfr: de vijf cirkels van de Olympische Spelen) en mogelijk tot een gezamenlijke aanpak kunnen komen en daarover rapporteren. Het proces wordt begeleid door een Olympiadeteam. De metafoor is het samenlevingsgebouw met etages en kamers. In de vijfde ronde geeft iedereen aan wat hij in zijn eigen 'verdieping' gaat doen, maar ook hoe de ruimte kan worden herverkaveld. Fysieke ontmoetingen zijn niet perse nodig. De rondes kunnen ook schriftelijk worden gehouden.

De methode werd toegepast in tussen mei en november 2001 in een samenwerkingsverband tussen het LCO, de Leerstoel opbouwwerk en de Stichting SMVP (Stichting Maatschappij Veiligheid en Politie) met ruim vijftig genodigden uit de kring van .politie, bedrijfsleven, woningcorporaties, opbouwwerk en bewonersorganisaties. Het ging over de sociale opbouw van de maatschappij.

De Olympiade-aanpak (een soort voorloper van vormen van burgerberaad) is op meerdere thema's en plekken toegepast, onder meer over veiligheid in Eindhoven en vernieuwing naoorlogse wijken in Utrecht., de wet boete maatregelen in de sociale zekerheid (in 1997, conclusies waren vergeten bij de toeslagenaffaire).

11-02 - STADSVERNIEUWING - brochures

Inhoud: zes brochures, artikelen en verslagen van stadsvernieuwingsprojecten, bewonersinvloed en opbouwwerk.

12.01 - BEROEPSONTWIKKELING & PROFESSIONALISERING

Inhoud: OPBOUWWERK IN ESSENTIE (2006)

STATUUT OPBOUWWERK (2001)

KWALITEITSSTANDAARDEN OPBOUWWERK (Trendonderzoek 9: 1992)

12.02 - VISIEONTWIKKELING

Inhoud: Beschouwingen en rapporten over kernfuncties van samenlevingsopbouw.

12.03 - COOPERATIEVE INITIATIEVEN - Weven aan samenleven

Inhoud: documenten (projectvoorstel (2000), werkdocument (2005) en evaluatie 2005) over WEVEN AAN SAMENLEVEN (2005) onder meer over kleinschalige initiatieven en zelforganisaties (werkcooperaties) + acht losbladige handreikingen (tezamen een gereedschapskist) voor opbouwwerkers om gezamenlijke initiatieven van bewoners tot een succes te maken.

12.04 - MOEDERCENTRA

Inhoud: rapporten, projectplan, evaluaties.

Toelichting: Een moedercentrum is een plek in de buurt waar vrouwen met jonge kinderen elkaar kunnen ontmoeten. De ruimte wordt door de moeders zelf beheerd e georganiseerd. Het MC kan een brug slaan tussen geïsoleerd thuiszitten en buitenshuis werken. Moeders doen en werkervaring op en krijgen opvoedingsondersteuning. Er zijn 9 initiatieven in 8 gemeenten, Amsterdam, Den Haag, Rotterdam, Heerlen, Sneek, Zwolle Tilburg, Nijmegen en Groningen. Opgericht tussen 1992 en 1997. Er is een landelijk netwerk MC NL

13 – 11 JAAR PROBLEEM PROJECT METHODE – een lopend dossier

Inhoud: Over de Probleem-Project-Methode (PPM), die in 1974 door Arie Besteman werd beschreven is in opbouwwerkkringen in de jaren zeventig heel wat afgediscussieerd. Vooral marxistisch georiënteerde opbouwwerkers vonden de methode te vrijblijvend, ja apolitiek. In de bundel *PPM - een lopend dossier 11 jaar Probleem Project Methode in het opbouwwerk* uit 1985 wordt op basis van praktijkervaringen nuchter terug gekeken op de waarde van de PPM. Het boek maakt deel uit van een dossierdoos waarin met daarin alle mogelijke artikelen en beschouwingen over de PPM. Deze dossierdoos (opgenomen als archiefdoos 13) is door Koos Vos geschonken aan dit Wil van de Leur-opbouwwerkarchief. De doos bevat nagenoeg alle artikelen en relevante beschouwingen die over de PPM ten beste zijn gegeven.

+ Eric van Bavel & Henk Bezemer *Verslag kongres Opbouwwerk, methodiek & emancipatie* (1982) 25 en 26 september 1980 120 pagina's - Instituut voor pedagogische en andragogische wetenschappen Utrecht Verslag van een roemrucht congres waarin de verschillende opbouwwerkscholen tegen elkaar opbotsten. De marxistische maatschappijverbeteraars versus de pragmatische bewonersondersteuners. Lezingen van o.m. Henk Bezemer, Wil van de Leur, Wim van Rees, Wolfgang Beck en Gert Jongetjes